

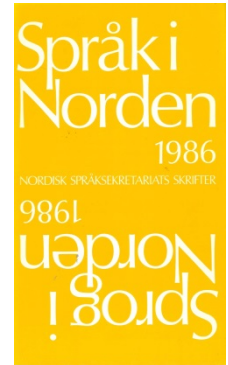
Sprog i Norden

Titel: Språkvården och det språksociologiska klimatet i Finland

Forfatter: Paavo Pulkkinen

Kilde: Sprog i Norden, 1986, s. 46-49

URL: <http://ojs.statsbiblioteket.dk/index.php/sin/issue/archive>

© Nordisk språksekretariat

Betingelser for brug af denne artikel

Denne artikel er omfattet af ophavsretsloven, og der må citeres fra den. Følgende betingelser skal dog være opfyldt:

- Citatet skal være i overensstemmelse med „god skik“
- Der må kun citeres „i det omfang, som betinges af formålet“
- Ophavsmanden til teksten skal krediteres, og kilden skal angives, jf. ovenstående bibliografiske oplysninger.

Søgbarhed

Artiklerne i de ældre numre af Sprog i Norden (1970-2004) er skannet og OCR-behandlet. OCR står for 'optical character recognition' og kan ved tegngenkendelse konvertere et billede til tekst. Dermed kan man søge i teksten. Imidlertid kan der opstå fejl i tegngenkendelsen, og når man søger på fx navne, skal man være forberedt på at søgningen ikke er 100 % pålidelig.

Språkvården och det språksociologiska klimatet i Finland

Av Paavo Pulkkinen

Det är befogat att påstå att inställningen till språkvården i Finland numera är i stort sett mycket positiv. Den stora allmänheten har accepterat att språket måste ansas och utvecklas för att det skall kunna fylla sin uppgift. Jag vågar t.o.m. förmoda att de argaste beskyllningarna mot språkvården har gått ut på att språkvårdarna för närvarande är onödigt försiktiga: de godkänner vårdlösa uttryck alltför liberalt och angriper inte tillräckligt hårt allehanda obehövlige främmande ord o.s.v.

Den viktigaste språkvårdsfrågan enligt min uppfattning gäller *myndigheternas språk*. Språkvården och medborgarna står på samma sida i kampen mot det svårtillgängliga kanslispråket som också på finsktalande mark har hunnit utveckla sig till en egen skriftspråklig avart. För några år sedan tillsattes i Finland en kommitté i syfte att finna medel med vilka man kunde förbättra och förenkla myndigheternas språkbruk. Kommitténs betänkande publicerades år 1981 och uppmärksammades av pressen i mycket positiv anda. Kommittén föreslog bl.a. att ämbetsverk skulle anordna interna kurser i hur man kan kommunicera på ett begripligt sätt. Liknande kursverksamhet hade visserligen förekommit redan tidigare (i synnerhet efter 1978), men efter ämbetsrådskommitténs betänkande har den ökat betydligt.

Till myndigheternas ära bör man konstatera att de ofta har visat god vilja och försökt att göra något för att öka lättfattligheten i sitt språkbruk. Numera är de också förpliktade att göra det. År 1982 bestämde regeringen nämligen att myndigheterna bör bevaka språkets kvalitet i sina handlingar och sörja för personalens förmåga att skriva och tala ett tydligt språk. Ämbetsverken är också förpliktade att vidta åtgärder för att förbättra sitt språkbruk. Denna plikt har i allmänhet fyllts genom kurser eller föreläsningar för personalen, oftast i samarbete med Forskningscen-

tralen för de inhemska språken. Under de senaste åren har en av de anställda vid forskningscentralen fortlöpande sysslat med den språkliga utbildningen på olika ämbetsverk och flera andra har haft motsvarande verksamhet som bisyssla. – Forskningscentralen har också biträtt såväl myndigheter som andra hjälpsökande med att granska språkdräkten i deras texter. I fjol gavs sådan avgiftsbelagd service under nästan 2 900 timmar.

Självklart är det ändå att kurialspråkets krångligheter inte går att undanröja i en handvändning. Fortfarande får man i tidningar läsa klagomål över svårbegripligheten i myndigheternas språk. Möjligen har beskyllningarna delvis inspirerats av den publicitet som ämbetsspråkskommittén och dess betänkande åtnjöt. Ämbetsspråket har angripits både i läsar- och på ledarspalterna.

Arbetet på en förbättring av myndigheternas språk har utsatts för kritik i en ledare i landets största tidning Helsingin Sanomat. Resultatet karakteriserades rätt och slätt som dåligt. Tidningen påpekade att regeringen måste sätta fart på värden av ämbetsspråket. Saken är allvarlig i synnerhet med hänsyn till medborgarnas rättssäkerhet.

En annan helsingforstidning berättade vid samma tidpunkt om ett brev som Folkpensionsanstalten i fjol hade skickat till 6 000 pensionärer. I brevet ville man endast meddela att skatteärendena var i ordning. Formuleringen var ändå så olyckligt komplicerad att de flesta brevmottagare blev rädda för tilläggsskatt och flera hundra skrev förfrågningar till Folkpensionsanstalten.

Låt oss gå över till en annan sak som ofta berörs i tidningarna – och som står i nära förbindelse med frågan om ordskapande på inhemsk grund. Jag tänker på förhållandet till *främmande ord*, i synnerhet till nya anglicismer som visserligen inte används så ymnigt i finskan som i de flesta nordiska språken men enligt många uppfattning ändå ofta i onödan.

Språkvårdens attityd till främmande ord har under tidens lopp förmildrats. Man fördömer i allmänhet inte ett ord bara därför att det är långods. Däremot anser språkvården att sådana lånord som strukturellt är otympliga i finskan borde ersättas med smidigare motsvarigheter. De skapas naturligtvis av inhemskt stoff.

Osmo Ikola har nyligen (Språk i Norden 1985 s. 14) behandlat finska språkets ljudstrukturella särdrag som gör många ”internationella ord” mindre lämpliga för finskan. För den yngre genera-

tionen som åtminstone i någon mån har lärt sig engelska eller svenska i skolan vållar främmande ord inte så stora svårigheter som för de äldre. Lånorden är ändå i många fall mycket iögonenfallande och därför inte alltid helt användbara. I synnerhet större anhopningar av främmande element verkar onaturliga, stilistiskt störande, och fastän man inte bör överdriva saken kan främmande ord göra framställningen onödigt svårfattlig.

Fortfarande har man alltså anledning att upprätthålla en jämvikt mellan inhemska och lånade ord. Därför skapas alltjämt nya hemgjorda uttryck för internationella begrepp. Sådan verksamhet har då och då kritiserats men för närvarande torde motsatta åsikter i tidningarna vara vanligare.

I fjol frågade en läsare i Suomen Kuvalehti, varför även tidskrifter av rang publicerar sådana artiklar som "vimlar av förskräckligt konstlade, från engelskan med våld förvrängda ordmonster". Som exempel nämndes några oskyldiga, rätt vanliga ord (populismi, populistinen, spekulointi, hangaari, emo[ol]tio), av vilka visserligen inte alla är helt oundvikliga. Läsaren hade bott 20 år i England men ville att finska och engelska inte skulle sammanblandas till rotväliska. – Liknande utbrott är ganska vanliga men godkänns förstås inte fullt av någon språkvårdare.

En tredje fråga som nuförtiden tämligen ofta berörs i offentligheten är användningen av *modeord*. Många skribenter anlitar slentrianmässigt vissa populära uttryck alltför ofta och alltför svävande. Jag nämner ett par typiska exempel. I stället för *aloittaa* 'börja' sägs det *käynnistää* 'starta, sätta i gång' och i stället för *nykyään* 'nuförtiden' sägs det *tänään* eller allt oftare *tänä päivänä* 'i dag'. Där man gott kunde klara sig med ett kort enkelt ord förses det med en flärdfull modefärgad svans; t.ex. *kasvatus* 'uppfostran' förlängs till *kasvatustoiminta* 'uppfostringsverksamhet' och *kehitys* 'utveckling' till *kehitystapahtuma* 'utvecklingsprocess'. Under de sista åren har man ändå haft många tillfällen att glädja sig över att t.ex. journalister och andra språkligt intresserade har tagit kritisk ställning till missbruk av *modeord*.

Vad beträffar frågan om *traditionella former för språklig reglering* behövs inte någon lång beskrivning. Finska språket – liksom antagligen också de flesta andra – utvecklas mestadels spontant, men trots sin särart ingalunda oberoende av andra språk (framför allt svenskan och engelskan). Man försöker ändå styra utveck-

lingen i någon mån. Det gör man genom rekommendationer som ges av finska språknämnden.

Detta arbete påbörjades egentligen redan år 1928 då Finska Litteratursällskapet tillsatte sitt språkutskott. Benämningar och organisationsformer har varierat under tidens lopp men från och med 1948 har finska språknämnden varit knuten till det statliga maskineriet. Resurserna för språkvården har ökat markant i synnerhet från och med 1976 då Forskningscentralen för de inhemska språken grundades.

Allmänheten tar i regel språknämndens rekommendationer på allvar. De sprids med hjälp av olika skriftliga medier (efter 1968 först och främst av Kielikello, språkvårdens informationsblad) och även via radiosändningar som har pågått i flera årtionden under omväxlande rubriker. Rådgivningen vid finska språkbyrån får inte heller glömmas; den påbörjades redan år 1945 av Finska Litteratursällskapet.

Också de flesta språkhandledningar har gått i linje med språknämndens åsikter. Bland dem bör nämnas åtminstone E. A. Saarimaas *Kielenopas* (1947, 8. uppl. 1971), Paavo Pulkkinens *Asiasuomen opas* (1965, 9. uppl. 1979), Osmo Ikolos *Nykysuomen käsikirja* (1968, 7. uppl. 1983) samt Terho Itkonens *Kielio-pas* (1982), den utförligaste av alla. Sistnämnda handbok har en möjlighet att erövra en liknande ställning som Erik Wellanders *Riktig svenska* har haft i Sverige.

Av tidskrifter som har varit viktiga för språkvården bör nämnas framför allt *Virittäjä* (1897–). Dess avdelningar för språkriktighetsfrågor har varit av högsta värde för alla som aktivt har sysslat med språkvården. *Virittäjä* har också givit väsentliga stofftillskott åt språkhandledningarna.

Tidigare distribuerades *Virittäjä*s språkriktighetssidor som särtryck bl.a. till skolor, förlag och tidningsredaktioner för att språknämndens rekommendationer och de andra språkvårdarnas råd och rön skulle bli kända i större utsträckning. Numera sprids motsvarande information genom tidskriften *Kielikello* (4 nr per år). Enligt den senaste årsrapporten har tidskriften 13 000 betalande prenumeranter vilket för sin del bevisar att språkvården i Finland seglar i måttlig medvind.